

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI

ТУПРОҚ УНУМДОРЛИГИ ВА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ЭКИНЛАР ҲОСИЛДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ-ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ, МУАММО ВА ЕЧИМЛАР

Республика миқёсидаги илмий-амалий анжуман

МАТЕРИАЛЛАРИ

20 ноябрь 2021 йил

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**ТУПРОҚ УНУМДОРЛИГИ ВА ҚИШЛОҚ
ХЎЖАЛИГИ ЭКИНЛАР ҲОСИЛДОРЛИГИНИ
ОШИРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ-ИННОВАЦИОН
ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ, МУАММО ВА ЕЧИМЛАР**

мавзусидаги

Республика миқёсидаги илмий-амалий анжуман

ТЎПЛАМИ

Бухоро, 2021 йил 19-20 ноябрь

G'JDUVON TUMANI "OMAD" FERMER XO'JALIGIDA TARQALGAN SUG'ORILADIGAN TUPROQLARNING XOSSA-XUSUSIYATLARI

H.T.Artikova, H.X.Salimova, G.H.Tolibova

Buxoro davlat universiteti

Mamlakatimiz rivojlanishining yuqori bosqichiga o'tgan va dehqonchilikda jadal texnologiyalar ishlab chiqarishga joriy qilinayotgan hozirgi kunda ekin maydonlaridan samarali foydalanish masalalari dolzarb vazifaga aylanib bormoqda.

Respublikada dehqonchilik qilinayotgan yerlarning unumdorligini saqlash, oshirish, muhofaza qilish asosida uning meliorativ holatini bilish, hisobga olish va monitoring qilish tuproqlar unumdorligini oshirishning garovi hisoblanadi.

Tuproqning hosil bo'lishi, ularning keyingi evolyusiyasi uzoq muddatli va qiyin jarayonlar mahsulidir. U yoki bu tuproq tipining shakllanishida muntazam ravishda ayrim omillarning ta'siri kuchli bo'ladi. Jumladan, allyuvial tuproqlarning paydo bo'lishi, uning murakkab evolyusiyasi hamda xususiy morfologik tuzilishini bevosita daryolarning faoliyati bilan bog'lash mumkin. G'jduvon tumanida o'tloqi-allyuvial tuproqlar ancha keng tarqalgan va ular sug'oriladigan ekin yerlarini deyarli katta qismini tashkil qiladi. G'jduvon tumani viloyatning shimoliy-sharqida joylashgan bo'lib, sug'oriladigan yer maydoni 20032,0 gektarni tashkil qiladi. Geomorfologik nuqtai nazardan tuman Zarafshon daryosining o'rta oqimida joylashgan. Tuproq hosil qiluvchi ona jinslari asosan allyuviydir. Allyuvial yotqiziqlarning morfologik tuzilishi biroz murakkabroq: qum, shag'al, loyqa-shag'al, shag'al-qum, qum-loyqa va hokazo.

G'jduvon tuman hududining yer yuzasi g'arbga pasayib boruvchi tekislikdan iborat. Shimoliy katta qismini Qizilqum cho'li egallagan. Shimoliy va shimoliy-sharqida Qoratog' tizmasining g'arbiy chekkalari joylashgan. G'arbiy tomondan Qizilqum barxanlari bu past tekislik ayrim joylari hozirgi paytda o'zlashtirilgan. Ko'p hududlari esa sho'rxoklar hamda qumliklardan iborat.

O'rganilgan hudud har xil balandlikda va turli shakldagi barxanlardan tuzilgan bo'lsa ham sug'oriladigan dalalarning g'arbiy tomonlarida past o'zlashtirilgan maydonlar ham uchraydi. Tumanning umumiy yer maydoni tekislikda joylashganligi sababli sizot suvlari chuqurligi o'rtacha 1-3 metr bo'lib, qadimdan sug'oriladigan o'tloqi-allyuvial tuproqlarning shakllanishiga olib keladi.

O'rganilgan hududning sizot suvlari asosan 1,5-3,0 m chuqurlikda joylashgan. Vegetatsiya davrida sizot suvlari sathi vegetatsiya davrida beriladigan suvlar ta'sirida katta oraliqda tebranishda (1-2,5) bo'ladi.

Tadqiqotlar olib borilgan hudud tuproqlaridagi gumusning miqdori ko'pchilik hollarda 0,24-1,56 foizni tashkil etadi. Bu esa ushbu hudud tuproqlarining o'rta darajada gumus bilan ta'minlanganligidan dalolat beradi.

Tuproqdagi ozuqa elementlarining dinamikasi bo'yicha olib borilgan tajribalarda g'o'za vegetatsiyasining oxirida haydalma qatlamda 0,423 va haydalma qatlam ostidagi qatlamda 2,77 mg/kg miqdorida N-NO₃ saqlanib qolganligi o'rganilgan. Vegetatsiya davrining oxirida ham bu tuproq harakatchan azot bilan yuqori darajada ta'minlangan.

Tuproqning xossalari ichida uning singdirish qobiliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Singdirilgan kationlarning xarakteriga ko'ra, tuproqning fizikaviy, kimyoviy va biologik xossalari o'zgaradi. Kalsiy kationi bilan to'yingan tuproqlarning fizikaviy xossalari yaxshi, natriy bilan to'yingan tuproqlarniki ancha yomon bo'ladi. Tuproq eritmasining reaksiyasi ham singdirilgan kationlarga bog'liq. Tuproqning singdirish sig'imi qanchalik yuqori bo'lsa, ushbu tuproqlarning unumdorligini ham shuncha yuqori deb hisoblash mumkin.

Tuproqning ozuqa, suv va -havo va issiqlik rejimiga ta'sir etuvchi asosiy ko'rsatkich bu uning mexanikaviy tarkibidir. Mexanikaviy tarkib, tuproq chirindisi, ozuqa elementlari kabi juda o'zgaruvchan ko'rsatkich bo'lmasada u o'zlashtirishni dastlabki bosqichlarida, keyinchalik esa xilma-xil agroiirrigatsion yotqiziqlar ta'sirida biroz o'zgarishi mumkin.

O'rtacha va yengil qumoqli tuproqlar qulay suv-fizik va agronomik xususiyatlarga ega. Ular og'ir qumoqli va loyli tuproqlarga nisbatan yengil bo'lganligi uchun meliorativ tadbiri

oson kechadi. Mexanikaviy tarkibni tashkil qiluvchi zarrachalardan mayda qum (0,1-0,05 mm) va yirik changning (0,05-0,01 mm) asosiy qism bo'lib, ularning miqdori 15-45 % o'rtasidadir.

G'ijduvon tuman "Omad" fermer xo'jaligida tarqalgan qadimdan sug'oriladigan o'tloqi-allyuvial tuproqlarning mexanik tarkibi. Kesma-SH-1,% hisobida

jadval-1

№	Chuqurlik (sm)	Fraksiyalar o'lchami (mm)							Fizik loy	Tipi
		>0.25	0.25-0.1	0.1-0.05	0.05-0.01	0.01-0.005	0.005-0.001	<0,001		
1	0-22	2,5	2,5	7,6	43,7				43,7	O'rta
2	22-46	5,0	3,5	4,8	39,8				46,9	O'g'ir
3	46-77	4,3	4,5	5,4	39,8				46,1	O'g'ir
4	77-98	1,0	1,7	12,3	31,0				54,1	O'g'ir
5	98-108	1,3	1,0	11,1	39,8				46,9	O'g'ir

0,25 mm dan yirik zarrachalarning miqdori 2,5-1,3 foiz atrofida. 0,25-0,1 mm li zarrachalarning miqdori esa 2,5-1,0 foizni tashkil etadi. 0,1-0,05 mm li zarrachalar miqdori esa 7,6-11,1 foiz atrofida taqsimlangan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston sug'oriladigan yerlarining meliorativ holati va ularni yaxshilash. O'zbekiston Respublikasi yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastr davlat qo'mitasi. Toshkent, "Universitet" nashriyoti, 2018. 7-8 b.
2. H.T.Artikova, H.Salimova. Morphological Condition of Irrigated Soils of Gijduvan District of Bukhara Oasis, Salinity Levels and Increase of Their Fertility. Annals of the Romanian Society for Cell Biology. Journal. ISSN:1583-6258, Vol. 25, Issue 3, 2021, Pages.3214-15.
3. X.T.Artikova, X.X.Salimova. Tuproq unumdorligini oshirishda fizik xususiyatlarining ahamiyati. "Qishloq x'jaligida ekologik muammolar va ularning echimi" mavzusidagi Respublika miq'osidagi xoriжий olimlar ishtirokida online ilmiy-amaliy anjuman t'plami.-Buxoro, 2020 yil 17-18 dekabr. 6.116-117

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ БИОЛОГИЧЕСКОГО АЗОТА

С.М.Гафарова

Бухарский государственный университет

Применение повышенных доз минеральных удобрений, интенсивные способы механической обработки почвы, мелиорация и другие агротехнологии значительно активизируют микробиологические процессы минерализации свежего органического вещества и гумуса, сопровождающихся уменьшением его запасов в почвах. Вследствие деградации гумуса почвы постепенно утрачивают агрономически ценные свойства: снижаются поглотительная и водоудерживающая способности, разрушается структура, увеличивается плотность, ухудшаются технологические качества и т.д.

Для предотвращения создавшейся в условиях интенсивного земледелия напряженной экологической обстановки необходима разработка принципиально новой его стратегии. В последние годы повысился интерес к нетрадиционным методам земледелия и растениеводства, предполагающим широкое использование биологических способов

МУНДАРИЖА

І ШҰББА.

ЕР РЕСУРСЛАРИДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ ВА ТУПРОҚ УНУМДОРЛИГИ, ЭКИНЛАР ҲОСИЛДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИ ЭКОЛОГИК АСОСЛАРИ

1	М.И.Рузметов. Тоғ, тоғолди ва чўл яйлов ерлари тупроқларининг морфогенетик хусусиятлари	5
2	Г.Т.Парпиев. Современное состояние орошаемых почв сероземного пояса	9
3	Абдурахмонов Н.Ю., Мансуров Ш.С. Шарқий Фарғона суғориладиган тупроқларининг хоссалари ва унумдорлиги	14
4	О.О.Маматқулов, Ж.О.Но‘монов. Pomidor zang kanasi va uning keltiradigan zarari.	18
5	М.Ф.Факрутдинова, О.Н.Имомов. Turli darjada sho‘rlangan o‘tloqi allyuvial tuproqlardagi tuzlarning yuvilishsamaradorligiga biosolvent preparatining ta‘siri	19
6	Н.Т.Артикова, Ж.Ж.Жумайев. Buxor viloyati tuproqlarini degradatsiyaga uchrash sabablari va uni oldini olish omillari (SHofirkon tumani misolida)	21
7	Р.Қурвантаев, С.М. Назарова, Бухоро воҳаси суғориладиган ўтлоқи тупроқларининг шўрланганлик даражаси.	23
8	S.S.Хайриев, Ж.Ж.Жумайев. Tuproq va ekologiya.	27
9	S.M.Mardonova, M.M.Akramova. Abu Ali ibn Sino asarlarida tibbiy-ekologik madaniyatni oshirish masalasi.	29
10	Z.A.Jabbarov, N.Sh.Sultonova. Og‘ir metallarni tuproqning fermentativ faolligiga ta‘siri.	31
11	T.K.Ortikov, M.A.Rahimova. Vobkent tumani tuproqlarida mikrobiologik jarayonlar yo‘nalishi va faolligini agrokimyoviy xossalarni shakllanishiga ta‘siri.	32
12	Р.Қурвантаев, М.Истамова, М.Мусурманова. Влияние мульчирование при гребневом посеве на рост развитие хлопчатника.	34
13	T.Abduraxmonov, M.Karimboyeva. Qurg‘oqlanish jarayonini yarim ustahkamlangan qumli cho‘l tuproqlarining biologik xossalarga ta‘siri.	37
14	Н.Н.Салимова, S.D.Elmurodova, M.M.Toxirova. Buxoro viloyati sug‘oriladigan tuproqlarning meliorativ- ekologik-holatini yaxshilash va tuproq unumdorligini oshirish omillari	38
15	I.G‘.Masharipov, N.X. Xo‘jayev, T.S.Atajanov. Tuproqni himoyalovchi dehqonchilik-barqaror ekologiya garovi.	40
16	Р.Юнусов, С.Назарова, М.Артикова. Когон туман суғориладиган ўтлоқи алливиал тупроқларининг агрокимёвий хосса ва хусусиятларини яхшилаш.	41
17	А. Ахмадеева, Г.Джалилова. Исчезновение аральского моря - экологическая катастрофа центральной азии, ставшая проблемой мирового масштаба	43
19	З.А.Болтаева, А.Э.Холлиев. Ғўза навлари ва стресс омиллар.	45
20	З.А.Жаббаров, Д.К.Бегимова. Нефть билан ифлосланган тупроқларни бактерия ва ўсимликлар воситасида тозалаш.	47
21	Н.Т.Артикова, Н.Х.Салимова. G.H.Tolibova G‘ijduvon tumani “Omad” fermer xo‘jaligida tarqalgan sug‘oriladigan tuproqlarningxossa-xususiyatlari.	49
22	С.М.Гафарова. Экологическое значение биологического азота.	50
23	С.Сидиқов, Н.Панаева, С.Юнусова. Суюқ суспензион комплекс ўғитларнинг кишлок хўжалигидаги агроэкологик авзалликлари.	52
24	З.А.Жаббаров, Г.Р.Атоева. Суғориладиган типик бўз тупроқларнинг маиший чиқиндилар билан ифлосланишнинг тупроқ микробиологик ҳолатига таъсири.	54
25	А.У.Ахмедов, Ж.М.Турдалиев, А.Б.Мирзамбетов, Н.Х.Бурханова, Н.А.Қиличова. Соғлом тупроқ-барқарор кишлок хўжалиги гарови.	56
26	Х.Нуриддинов, Ҳ.С.Сафаров. Сув тақчиллиги шароитида сув ресурсларидан самарали фойдаланиш, суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш.	57
27	Г.Р.Атоева. Маиший чиқиндилар билан ифлосланган тупроқларнинг физик	59